

**ФОНЕТИЧНА АДАПТАЦІЯ ПОЧАТКОВИХ ГОЛОСНИХ У
ХРИСТІЯНСЬКОМУ АНТРОПОНІМІКОНІ* ЖИТОМИРЩИНИ XVI –
XVII СТ.**

Власні особові імена людей в Україні були предметом дослідження Л. Л. Гумецької, І. М. Желєзняк, М. Л. Худаша, П. П. Чучки, І. Д. Сухомлина, Л. О. Белея, М. О. Демчук, Л. В. Кракалії та ін. Фонетичні варіанти чоловічих християнських імен XVI ст. детально проаналізувала Р. Й. Керста, першої половини XVII ст. (на матеріалі Реєстру Війська Запорозького 1649 року) – Р. І. Осташ [3; 5].

У пропонованій статті на матеріалі пам'яток Житомирщини XVI – XVII ст. розглянемо фонетичні зміни початкових голосних християнських імен і похідних від них імен по батькові та прізвищевих назв.

Загальновідомо, що після прийняття християнства наші предки не відразу відмовилися від своїх традиційних язичницьких імен, звичаїв та обрядів і засвоїли християнські імена. Довго ще «нове співіснувало або й поєднувалося із старим» [7, с. 150], «язичницькі імена довго протиборствували християнським» [8, с. 597], «тривала стійка боротьба проти нецерковних імен» [4, с. 54] – період русько-візантійського іменного дуалізму (середина XI – XIV ст.). Особі при хрещенні надавали християнське ім'я, а в сім'ї, колективі її називали світським (слов'янським) іменем [8, с. 597].

Подібно до променя світла, який заломлюється при переході з одного середовища в інше, запозичення особових імен з мови в мову супроводжується змінами (переробкою, адаптацією) [4, с. 58].

Більшість змін, які відображені в іменах Житомирщини XVI – XVII ст., відбулися раніше, бо процес фонетичної та морфологічної адаптації християнських імен на українському мовному ґрунті закінчився в XV ст. [8,

---

* У термін *християнський антропонімikon* укладаємо поняття «сукупність християнських імен і похідних від них імен по батькові та прізвищ (прізвищевих назв, прізвиस्क)».

с. 602]. Аналіз таких змін дозволить виразніше побачити фонетичні явища попередніх періодів, серед яких:

1. Зміна початкових [a], [je] на [o]:

– [a] > [o]: **W(в)деемъ** Халеемъ, 1606 р. (ЖК 4, 277) – український церковний варіант «*Авдѣй*, ил(и) *Авдѣй*» (ЛБ 171), пор.: Семена **W(в)дѣевича**, 1586 р. (ЖК 1, 126), Гаврила **W(в)деевича**, 1605 р. (ЖК 4, 214); у **Wверька**, 1647 р. (ЖК 12, 63) – *Авѣркѣй* (ЛБ 171); **Wгея** Зеневича, 1606 р. (ЖК 4, 403), у **Wгия**, 1650 р. (ЖК 13, 434 зв.) – *Аггѣй* (ЛБ 172), пор.: Іванови **Wגיעи**, 1630 р. (ЖК 8, 464 зв.), «Данило, а Паве(л), а Ва(с)ко **Wגיעичи**», 1606 р. (ЖК 4, 364); **Wкулу** Холо(с)того Богушевича, 1605 р. (там само 141) – *Акіла* (ЛБ 173), пор.: **Wпанаса Wкулича**, 1605 р. (ЖК 4, 141); **Wлексе(и)** Мано(и)лови(ч), 1605 р. (там само 202) – *Алѣксѣй* (ЛБ 174), пор.: А(н)тона **Wлексеевича**, 1585 р. (ЖК 1, 111); **Wна(н)ею** Де(д)ко(в)ски(м), 1605 р. (ДМВН 87) – *Ананія* (ЛБ 176), пор.: **Wна(н)це** Душе(н)кови, 1650 р. (ЖК 13, 600), Ива(ш)ко **Wна(н)чи(ч)**, 1583 р. (АЖМУ 56); **Wпанаса** Гу(б)ки, 1587 р. (ЖК 1, 258), п-на **Wфанаса** Виго(в)ского, 1605 р. (ЖК 4, 102 зв.) – *Аванасій* (ЛБ 173), пор.: Левко **Wпанасови(ч)** Буда(и), 1595 р. (ЖК 4, 1, 13), жін. **Wгафью Wпанасо(в)ну**, 1585 р. (ЖК 1, 89), Романа **Wфанасовича** Выго(в)ско(го), 1605 р. (ЖК 4, 103 зв.).

– [je] > [o]: Анъдрее(м) и **Wлизаро(м)** Сы(н)кгурами, 1680 р. (ОК 15, 1, 1) – *елеазаръ* (ЛБ 203), пор.: Ада(м) **Wлиза(р)** Во(л)чкеви(ч), 1595 р. (ЖК 4, 1, 28 зв.), Дми(т)ромъ **Wлизаровичо(м)**, 1606 р. (там само 426); **Wлифера** (З. в.), 1618 р. (ЖК 7, 1067 зв.) – *елевѣрѣй* (ЛБ 203), пор.: *Łukasz Oliferow*, 1651 р. (АЮЗР VI/1, 577); **Wмеляна** Анъдреевича, 1679 р. (ОК 15, 1, 182) – *емліанъ* (ЛБ 204); во(и)та Івана **Wме(л)яна**, 1611 р. (АЖГУ 1, 275), Ку(з)му **Wме(л)яновича** Бо(р)тника, 1605 р. (ЖК 4, 135); **Wстана** з Ве(р)ховни, 1618 р. (ЖК 7, 923) – *евстафѣй* (ЛБ 206), пор.: Симо(н) **Wстанови(ч)**, 1605 р. (ЖК 4, 57 зв.), Федоръ **W(с)тапєнько**, 1650 р. (ЖК 13, 389); **Охрема** Па(в)ловича,

1587 р. (ЖК 1, 289), **Ѡхри(м)** Самонє(н)ко, 1647 р. (ЖК 12, 46) – *εφρέμъ* (ЛБ 206), пор.: Нгуѣ *Ochrym*, 1683 р. (АЮЗР VII/1, 509), **Ѡна(ц)ко Ѡ(х)ремови(ч)**, 1606 р. (ЖК 4, 373 зв.).

У пам'ятках Житомирщини паралельно з іменами, які зазнали змін початкових [a], [je] в [o], представлені їхні корелятиви з [a], [je]: *Оксюты* Бобро(в)никовича, 1586 р. (ЖК 1, 193 зв.) / ув *Акъсюты*, 1587 р. (там само 218 зв.) – *Авксентий* (Керста 103); па(н) **Ѡлекса(н)де(р)** Кисе(л), 1586 р. (ЖК 1, 201) / *Алекса(н)дръ* Кисе(л), 1586 р. (там само), *Вороничу Ѡлекса(н)дру*, 1586 р. (там само 188) / *Алекса(н)дро* Ворони(ч), 1586 р. (там само 184) – *Алєѡандръ* (ЛБ 174), пор.: кнзѡ Семена **Ѡле(к)са(н)дровича**, 1595 р. (ЖК 4, 1, 21) / кнѡ(з) Семе(н) *Але(к)са(н)дрови(ч)*, 1595 р. (там само); па(н)у **Ѡле(к)шому** Ходо(р)чи(н)скому, 1585 р. (ЖК 1, 100 зв.) / «неяки(и) *Алекше(и)* Ходо(р)чиньски(и)», 1585 р. (там само 100) – *Алєѡѡй* (ЛБ 174); на *Ана(н)и* Дворнику, 1606 р. (ЖК 4, 427 зв.) і *Опанко* Sierkowiec, 1651 р. (АЮЗР VI/1, 578) – *Ананіа* (ЛБ 176); **Ѡ(н)дрєя** То(л)сто(г)[o], 1587 р. (ЖК 1, 260) і *Анъдрєя* Коноза, 1630 р. (ЖК 8, 680) – *Андрєй* (ЛБ 176); п-нъ **Ѡфана(с)** Ко(р)ко(ш)ка, 1609 р. (ДМВН 174) / па(н) *Афанасъ* Ко(р)кошка, 1609 р. (там само) – *Аѡанасїй* (ЛБ 173); **Ѡлисѡ(и)** Козакъ, 1586 р. (ЖК 1, 161) і *Елисей* Валянка, 1618 р. (АЮЗР III/1, 249) – *Елиссєй* (ЛБ 204).

При цьому імена *Олексей*, *Олисей*, *Онанко*, *Опанасъ* частіше трапляються з початковим [o], *Александръ*, *Андрєй* – з [a], пор.: співвідношення *Андрєй* : *Ондрєй* = 260 : 1, *Александръ* : *Олександръ* = 69 : 2.

Крім того, засвідчено народні варіанти, які вживаються лише з початковим [o]: *Овдей*, *Оверько*, *Огей*, *Окула*; *Олизаръ*, *Олиферъ*, *Омелянъ*, *Остапъ*, *Охремъ*, та групу особових імен, що функціонують тільки з початковим [a], [je]: «атаманова сына с Краснобо(р)ки *Аврама*», 1618 р. (ЖК 7, 923) – *Аврѡмїй*, *Аврѡмъ*, *Авраѡмъ* (ЛБ 171); пано(м) *Адамо(м)* Ко(р)чевьски(м), 1630 р. (ЖК 8, 304) – *Адѡм* (ЛБ 172), пор.: Иванови *Адаме(н)кови*, 1650 р. (ЖК 13, 599 зв.); *А(н)тона* Деся(т)ника, 1650 р. (там само 197 зв.) – *Антѡнїй* (ЛБ 178), пор.:

Хиле(ц) *Анѣтонови(ч)*, 1605 р. (ЖК 4, 226); Шве(ц) *А(р)те(м)*, 1609 р. (ДМВН 153) – *Артѣмъ* (ЛБ 180), пор.: Демъяну *А(р)теменьку*, 1650 р. (ЖК 13, 381 зв.); *Евдокима* Сыче(н)ка, 1650 р. (там само 198) – *евдокімъ* (ЛБ 205); *Євлашъ*, 1586 р. (ЖК 1, 181 зв.), *Євлашка* Основича, 1600 р. (АЮЗР I/6, 290) – *Євламний* (Керста 110); *Е(в)сея* Даниловича, 1587 р. (ЖК 1, 258 зв.), *Е(в)сея* Ла(н)кевича, 1606 р. (ЖК 4, 396) – *евсѣвій* (ЛБ 206), пор.: Ма(р)тина *Е(в)сюкового*, 1647 р. (ЖК 12, 80 зв.) / Ма(р)тина *Е(в)сюко(в)ско(го)*, 1647 р. (там само 80). Звичайно, ми не стверджуємо категорично, що, наприклад, імені *Овсей* на Житомирщині в цей період не існувало, але в численних джерелах, студійованих нами, такого варіанта не виявлено.

2. Втрата початкових голосних [a], [i] (цю зміну досить часто фіксують уже пам'ятки староукраїнської мови [1, с. 98]):

– [a] > Ø: у *Бакуни(и)* Ми(ш)ковича, 1606 р. (ЖК 4, 399 зв.), *Вакум*, 1609 р. (ДМВН 130) – *Авваку́м* (ЛБ 171), пор.: «у Павла у *Бакуновича* в гумне взяли збо(ж)я молочоного...» або «у Павла *Убакуновича...*», 1586 р. (ЖК 1, 138 зв.) (на нашу думку, варіант «у Павла у *Бакуновича*» більш імовірний, бо в досліджуваному матеріалі наявні антропоніми: *Ивана Бакума*, 1650 р. (ЖК 13, 328 зв.), *Грыцько Бакуменько*, 1649 р. (Р 199), а також «у Ва(с)ка у Татарина», 1586 р. (ЖК 1, 138 зв.), де прийменник *у* вживається і перед іменем, і перед прізвищевою назвою; якщо ж розглядати прізвищеву назву *Убакунович* < *Убакун* < *Обакун* < *Аввакумъ*, пор.: *Убакуненко* (Трійняк 15), то в ній, очевидно, відбулася зміна [a] > [o] на початку слова (хоч у пам'ятках XVI – XVII ст. не зафіксовано варіанта *Овакун* / *Обакун* (Керста 102; Осташ 515)); фонетичну рису зближення ненаголошеного [o] з [y], яка закладена в природі його артикуляції, уже виразно відбивають писемні пам'ятки XIV ст. [2, с. 298]; *Гапо(н)* Лихачо(в) зять, 1586 р. (ЖК 1, 181 зв.) – *Агафонъ* (Керста 103), пор.: Федора *Гапоне(н)ка*, 1611 р. (АЖГУ 1, 193), *Ивана Гапонови(ча)*, 1586 р. (ЖК 1, 214 зв.); па(н) *Ки(н)ди(н)* Хомя(к), 1589 р. (ЖК 3, 12 зв.), *Кудина* Го(н)чара, 1606 р. (ЖК 4, 419) – *Акі(н)дїнь* (ЛБ 173), пор.: Прокопъ *Кудинъ*, 1649 р. (Р 198), *Ива(н) Кудинови(ч)*, 1609 р. (ДМВН 131); *Панаса* Васеле(н)ка стре(л)ца,

1643 р. (ЖК 10, 280) – *Аѡанасій* (ЛБ 173), пор.: За(н)ка *Панасевича*, 1587 р. (ЖК 1, 246 зв.) / Зе(н)ка *Панасовича*, 1587 р. (там само 247 зв.), Я(ц)ка *Панасе(н)ка*, 1588 р. (там само 341).

– [i] > Ѡ: Велики(и) *Гна(т)*, 1609 р. (ДМВН 130) – *Ігнатій* (ЛБ 211), пор.: *Гна(т)ца* Сне(ж)кевича, 1586 р. (ЖК 1, 160); «*Ларионочи*, Ко(р)ниевчи *Васильевичомъ Щениевъскимъ*», 1635 р. (АЖГУ 2, 164), «по п-на *Ларивона...* Я(ц)ка *Выго(в)ски(х)*», 1605 р. (ЖК 4, 231 зв.) – *Ларіѡнъ* (ЛБ 212); пор.: *Ларъко* Иванъ, 1649 р. (Р 198) < *Ларъ* < *Иларионъ*, *Ларгий* (Чучка 327; Керста 133); *Потей* Сурина, 1605 р. (ЖК 4, 216), *Потю* Ди(д)ковъски(м), 1679 р. (ОК 15, 1, 75) – *Ипатій* (Керста 115) або *Фѡтій* (ЛБ 239; ОсташЛ 367), пор.: Хведо(р) *Потие(в)* бра(т), 1649 р. (Р 311); па(н) *Са(к)* Белоши(ц)ки(и), 1606 р. (ЖК 4, 359), *Сака* Ма(к)симовича, 1588 р. (ЖК 1, 341) – *Ісаакъ*, *Ісакій* (ЛБ 212) (це два близьких, але не тотожних імені: *Ісаакъ* – ім'я біблійної особи, яке зустрічалося в євангельських текстах, *Ісакій* – ім'я кількох християнських святих – у календарних записах [6, с. 94]), пор.: Гараси(м) *Саче(н)ко*, 1649 р. (Р 195), Иванъ *Сачиничъ*, 1595 р. (АЮЗР VI/1, 252) < *Сачина* < *Сак*; *Сидора* брата Нестурово(го), 1618 р. (ЖК 7, 730) – *Ісідѡръ* (ЛБ 12), пор.: Хилимона *Сидоровича*, 1587 р. (ЖК 1, 246 зв.), Силу *Сидоре(н)ково(го)* сына, 1643 р. (ЖК 10, 266). Утрата ініціального ненаголошеного голосного залежала від місця наголосу в слові: чим далі наголос від початку слова, тим вірогідніший занепад початкового голосного і навпаки [4, с. 64].

Варіанти *Вакумъ*, *Гапонъ*, *Кудинъ*, *Ларионъ* і *Сидоръ* представлені в антропоніміконі Житомирщини XVI – XVII ст. без ініціальних голосних, пор.: *Ісакъ* засвідчене лише в складі імені по батькові: «*шляхе(т)ны(х)* А(р)тима *Ісаковича* а Левона Куриловича Калениковичо(в) Ко(с)тю(ш)ко(в)ски(х)», 1606 р. (ЖК 4, 400 зв.). Імена *Гнатъ* і *Панасъ* трапляються переважно з початковими [i] та [o]: *Ігна(т)*, 1589 р. (ЖК 3, 14), *Ігната* Гнилозуба, 1587 р. (ЖК 1, 305), пор.: Степанъ *Ігнатови(ч)*, 1605 р. (ЖК 4, 224 зв.), Ща(с)ного *Ігнато(в)ского*, 1586 р. (ЖК 1, 168 зв.), *Опанасъ* (див. вище); співвідношення *Гнатъ* : *Ігнатъ* = 2 : 64, *Панасъ* : *Опанасъ* = 11 : 39.

Імена *Исай* та *Илия* в усіх варіантах виявлені з початковим [i]: *Исаемъ* (О. в.), 1587 р. (ЖК 1, 221 зв.) – *Иса́іа* (ЛБ 209), пор.: Ма(р)тинъ Исаевичъ, 1611 р. (АЖГУ 1, 88) / Ма(р)тина *Исаенька*, 1611 р. (там само), Федора *Исае(в)ского*, 1605 р. (ЖК 4, 109); *И(л)ю* Лобача, 1586 р. (ЖК 1, 128) – *Иліа*, *Илі(и)* (ЛБ 208-209), пор.: Степана *И(л)ича*, 1611 р. (АЖГУ 1, 195) / Степану *Иле(н)ку*, 1611 р. (там само 200), па(н) Василе(и) Бо(г)данови(ч) *И(л)инъски(и)*, 1585 р. (ЖК 1, 107). Щоправда, варіант *Ля(и)кови* Шєвъцови, 1650 р. (ЖК 13, 600) < *Ляш* можна розглядати, як < [Ил]ляшъ або *Лях* + -к(о) (Чучка 351), пор.: *Лях* < *Ілля* (Богдан 286), співвідношення *Илля* : *Илляшъ* : *Ляшко* = 25 : 11 : 1.

3. Спрощення або заміна іншим голосним звуком невластивих українській мові сполучень двох або трьох голосних на початку імені ([ia], [ie], [io], [iy], [ioa]), у яких початкове [i] або переходило в [j], або втрачалось):

– [ia] > [ja]: *Якова* Якимовича, 1586 р. (ЖК 1, 127), Ма(р)тина *Якова* сына, 1609 р. (ДМВН 167) – *Іакóвъ* (ЛБ 211).

– [ie] > [je]: «*Ереме(и)*, мешчани(н) житоми(р)ски(и)», 1605 р. (ЖК 4, 234 зв.), *Ереми(я)* Ма(р)тиновича, 1606 р. (там само 399 зв.), *Ierema Kowal*, 1651 р. (АЮЗР VII/1, 467) – *Ієреме́й*, *Ієремѣа* (ЛБ 211), пор.: Грицько *Еремѣенько*, 1649 р. (Р 194), Петра *Еремича*, 1651 р. (ЖК 14, 69); «в пана *Ерофея* а (в) пана Га(в)рила Романовичо(в) Го(т)ски(х)», 1588 р. (ЖК 1, 365 зв.), *Ерошка*, 1595 р. (АЮЗР VI/1, 246) (З.в.) – *Ієроѳѣ́й* (ЛБ 211).

Антропоніми *Ярему* Мо(в)чане(н)ка, 1630 р. (ЖК 8, 662), *Jarema Kowal*, 1651 р. (АЮЗР VI/1, 577), Матвѣй *Яременъко*, 1649 р. (Р 194), Яцько *Яременъковъ*, 1649 р. (там само); *Ярофея* Голуба, 1587 р. (ЖК 1, 259 зв.), *Ярошо(м)* Ква(с)ко(м), 1590 р. (АЖГУ 2, 76), Степа(н) *Яроше(н)ко*, 1649 р. (Р 310) відображають зміну періоду формування фонетичної системи української мови [e] > [a] в початковому складі після [j] [1, с. 97]. А. Ю. Кримський пов'язує її з впливом розповсюджених імен із коренем *яр-* [2, с. 291].

В іменах *Веремей* Ерко, 1600 р. (АЮЗР I/6, 289), *Веремия* Коле(с)ника, 1647 р. (ЖК 12, 46), Слусару *Верє(м)ку*, 1650 р. (ЖК 13, 386) «поява [v], – на

думку Ю. Шевельова, – не пов'язана з українським процесом: цю форму запозичено з білоруської мови» [9, с. 572].

– [io] > [je], [ju], [o]: *Есифъ* Ма(с)ло, 1630 р. (ЖК 8, 684), *Юськови* Прокоповичови, 1647 р. (ЖК 12, 88), у *Оси(н)ца*, 1585 р. (ЖК 1, 82) – *Іосифъ* (ЛБ 213), пор.: «**ѡ**(т)ца *Иѡсифа* Велямина Рущкого, а(р)хиепи(с)копа и митрополита киевско(го)», 1630 р. (ЖК 8, 469), Ма(т)фе(и) *Есифови(ч)* Немири(ч), 1588 р. (ЖК 1, 331 зв.), *Иванъ Ю(с)че(н)ко*, 1611 р. (АЖГУ 1, 88), Ма(с)ка *Осипе(нъ)ка*, 1611 р. (там само 86).

– [iy] > [y]: *Устима* Би(л)че(н)ка, 1606 р. (ЖК 4, 248 зв.) – *Иустинъ* (Керста 116), пор.: Федора *Устимовича*, 1618 р. (ЖК 7, 795).

– [ioa] > [ja], [o], [iva]: *Якимови* Кли(м)че(н)кови, 1647 р. (ЖК 12, 79) – *Іоакімъ* (ЛБ 213), пор.: *Ивана Якімова*, 1611 р. (АЮЗР VI/1, 379), Федо(р) *Якімо(в)ски(и)*, 1588 р. (ЖК 1, 336), Максима, Федора *Якимовичо(в)*, 1605 р. (ЖК 4, 234 зв.); «шля(х)та... **Ѡ**нике(и) Не(в)мири(ц)ки(и)», 1588 р. (ЖК 1, 331) – *Іоанікій* (ЛБ 213), пор.: «**Ѡ**фанаса **Ѡ**никиевича а *Ивана А(н)дреевича* Не(в)мири(ц)ки(х)», 1605 р. (ЖК 4, 217 зв.), Юску **Ѡ**никиеньку, 1650 р. (ЖК 13, 383); *Ивана* Денисенъка, 1643 р. (ЖК 10, 262) – *Іоáннъ* (ЛБ 213): [ioa] > [iva] – лабіалізоване [o] > [v] [3, с. 55] або [v] – епентеза [4, с. 65], пор.: *Иванъ* Грешъниковичъ, 1605 р. (ЖК 4, 138 зв.), Ларько *Иванъ*, 1649 р. (Р 198), Вакулу *Иваненъка*, 1630 р. (ЖК 8, 662), Фе(д)ка *Ивановича*, 1590 р. (ЖК 2, 9 зв.), пану Миколаєви *Ванъкевичови*, 1643 р. (ЖК 10, 122 зв.) < *Ванъко* < *Иванъко*, де [ioa] > [iva] > [va]. Співвідношення імен *Иванъ* : *Иванъ* = 691 : 2.

4. Імена з початковим [o] трапляються в пам'ятках Житомирщини переважно без зміни цього звука: **Ѡ**нопре(и) Кононови(ч), 1586 р. (ЖК 1, 167), **Ѡ**нофре(и) Ма(р)тинови(ч), 1595 р. (ЖК 4, 1, 13) – *Онұфрій* (ЛБ 225), пор.: Ка(р)па **Ѡ**ноприевича, 1587 р. (ЖК 1, 289 зв.), Тито(м) **Ѡ**нофреевичо(м), 1595 р. (ЖК 4, 1, 8); **Ѡ**нисимо(м) Хо(д)кевичо(м) бу(р)ми(с)тро(м), 1605 р. (ЖК 4, 56) – *Онісімъ* (ЛБ 225), пор.: Опанасъ *Онисимовичъ*, 1595 р. (АЮЗР VI/1, 250) і *Nisko* Iwaszenko, 1683 р. (там само VII/1, 512), у якому [o] > Ø; співвідношення варіантів *Ониско* : *Ниско* = 32 : 2.

Очевидно, за аналогією до імен з етимологічним [o] та [o] < [a] з'явилися варіанти *Отроха*, *Отрошка*: пано(в) **Отроха**, Ерого, Цимоха Вели(ч)ко(в)ски(х), 1647 р. (ЖК 12, 77 зв.), **Отрошка** атамана, 1605 р. (ЖК 4, 179), Миколая **Отрошкевича**, 1647 р. (ЖК 12, 82), пор.: у *Трохима*, 1587 р. (ЖК 1, 257 зв.), *Трошька* Трухана, 1650 р. (ЖК 13, 339) – *Трофімъ* (ЛБ 237; ОсташЛ 365) або *Трофѡнь* (ЛБ 237), пор.: *Трухоно(м)* Иваще(н)ко(м), 1605 р. (ЖК 4, 106 зв.) / *Трохона* Иваще(н)ка, 1605 р. (там само).

Отже, аналіз фонетичних варіантів християнських імен і похідних від них імен по батькові та прізвищевих назв Житомирщини XVI – XVII ст. дав змогу виділити низку змін початкових голосних, пов'язаних з пристосуванням чужих слів до фонетичної системи української мови, серед яких заміна [a], [je] > [o], втрата [a], [i] та спрощення не властивих українській мові сполучень звуків [ia], [ie], [io], [iy], [ioa].

Література

1. Жовтобрюх М. А. Історична грамати́ка української мови / М. А. Жовтобрюх, О. Т. Волох, С. П. Самійленко, І. І. Слинько. – К.: Вища школа, 1980. – 320 с.
2. Жовтобрюх М. А. Історія української мови: Фонетика : монографія / М. А. Жовтобрюх, В. М. Русанівський, В. Г. Скляренко. – К.: Наук. думка, 1979. – 368 с.
3. Керста Р. Й. Українська антропоні́мія XVI ст.: Чоловічі іменування : монографія / Р. Й. Керста. – К.: Наук. думка, 1984. – 152 с.
4. Никонов В. А. Русская адаптация иноязычных личных имен / В. А. Никонов // Ономастика. – М.: Наука, 1969. – С. 54–75.
5. Осташ Р. И. Украинская антропонимия первой половины XVII века. Мужские личные имена (на материале Реестра Запорожского Войска 1649 г.) : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Украинский язык» / Р. И. Осташ. – Ужгород, 1986. – 16 с.
6. Толкачев А. И. К истории словообразования форм со значением субъективной оценки (квалитативов) личных собственных имен греческого происхождения в древнерусском языке / А. И. Толкачев // Историческая ономастика. – М.: Наука, 1977. – С. 72–130.

7. Худаш М. Л. З історії української антропонімії : монографія / М. Л. Худаш. – К.: Наук. думка, 1977. – 236 с.
8. Чучка П. П. Розвиток імен і прізвищ // Історія української мови: Лексика і фразеологія / П. П. Чучка. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 592–620.
9. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови : монографія / Ю. Шевельов. – Х.: Акта, 2002. – 1054 с.

Умовні скорочення джерел

- АЖГУ 1 – Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 р. / Підг. до вид. А. М. Матвієнко, В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2002. – 392 с.
- АЖГУ 2 – Акти Житомирського гродського уряду: 1590 рік, 1635 рік / Підг. до вид. В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2004. – 251 с.
- АЖМУ – Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582–1588 pp.) / Підг. до вид. М. К. Бойчук. К.: Наук. думка, 1965. – 191 с.
- АЮЗР – Архив Юго-Западной России, изд. Временною комиссиею для разбора древних актов. К., 1859–1914. – Ч. I–VIII.
- Богдан – Власні імена мешканців Світязькі Смолярі Шацького р-ну Волинської обл. та їх місцеві різновиди / Упор. К. Богдан // Студії з ономастики та етимології 2005. – К., 2005. – С. 285–288.
- ДМВН – Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. (Збірник актових документів) / Підг. до вид. В. В. Німчук, В. М. Русанівський, К. С. Симонова та ін. – К.: Наук. думка, 1981. – 316 с.
- ЖК 1 – Актова книга Житомирського гродського суду (1582–1588 pp.) // ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 1. – 367 с.
- ЖК 2 – Актова книга Житомирського гродського суду (1590–1644 pp.) // ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 2. – 359 с.
- ЖК 3 – Актова книга Житомирського гродського суду (1598–1773 pp.) // ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 3. – 1250 с.
- ЖК 4 – Актова книга Житомирського гродського суду (1605–1606 pp.) // ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 4. – 448 с.

- ЖК 7 – Актова книга Житомирського гродського суду (1617–1618 рр.) // ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 7. – 1451 с.
- ЖК 8 – Актова книга Житомирського гродського суду (1630 р.) // ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 8. – 939 с.
- ЖК 10 – Актова книга Житомирського гродського суду (1643 р.) // ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 10. – 400 с.
- ЖК 12 – Актова книга Житомирського гродського суду (1647–1648 рр.) // ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 12. – 115 с.
- ЖК 13 – Актова книга Житомирського гродського суду (1649–1650 рр.) // ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 13. – 675 с.
- ЖК 14 – Актова книга Житомирського гродського суду (1651–1652 рр.) // ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 14. – 379 с.
- ЖК 4, 1 – Актова книга Підкоморського суду Житомирського повіту Київського воєводства (1584–1644 рр.) // ЦДІАК України: ф. 4, оп. 1, од. зб. 1. – 208 с.
- Керста – Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст.: Чоловічі іменування : монографія / Р. Й. Керста. – К.: Наук. думка, 1984. – 152 с.
- ЛБ – Беринда П. Лексикон словенороський. – К., 1627 / Підг. тексту і вступ. ст. В. В. Німчука. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 272 с.
- ОК – Актова книга Овруцького гродського суду (1678–1680 рр.) // ЦДІАК України: ф. 15, оп. 1, од. зб. 1. – 411 с.
- Осташ – Осташ Р. І. Індекс власних особових імен / Р. І. Осташ, Н. Л. Осташ // Реєстр Війська Запорозького 1649 року: Транслітерація тексту. – К.: Наук. думка, 1995. – С. 513–516.
- ОсташЛ – Осташ Л. Фонетична адаптація церковно-християнських власних особових імен в українській мові XVII ст.: початкові голосні / Любов Осташ // Християнство й українська мова: Матеріали наук. конф. Київ, 5–6 жовтня 2000 року. – Львів, 2000. – С. 363–369.

Р – Реєстр Війська Запорозького 1649 року: Транслітерація тексту / Підг. до друку: О. В. Тодійчук (голов. упоряд.), В. В. Страшко, Р. І. Остащ, Р. В. Майборода. К., 1995. – 592 с.

Трійняк – Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк; відп. ред. І. М. Железняк. – К.: «Довіра», 2005. – 509 с.

Чучка – Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Львів: Світ, 2005. – 704 с. + XLVIII.

Інші умовні скорочення

жін. – іменування жінки

З. в. – знахідний відмінок

О. в. – орудний відмінок

Ящук Л. В. Фонетична адаптація початкових голосних у християнському антропоніміконі Житомирщини XVI – XVII ст.

Статтю присвячено фонетичним змінам початкових голосних християнських імен і похідних від них імен по батькові та прізвищевих назв, засвідчених у пам'ятках Житомирщини XVI – XVII ст. Дослідження показало, що початкові голосні [a], [je] перетворилися в [o]; [a], [i] занепали, а не властиві українській мові сполучення кількох голосних на початку імені [ia], [ie], [io], [iy], [ioa] спростилися.

Ключові слова: антропонім, християнське ім'я, прізвищева назва, адаптація.

Ящук Л. В. Фонетическая адаптация начальных гласных в христианском антропонимиконе Житомирщины XVI – XVII вв.

Статья посвящена фонетическим изменениям начальных гласных христианских имен и производных от них отчеств и фамильных названий Житомирщины XVI – XVII вв. Исследование показало, что начальные гласные [a], [je] преобразовались в [o]; [a], [i] утратились, а не характерные для украинского языка соединения нескольких гласных в начале имени [ia], [ie], [io], [iy], [ioa] упростились.

Ключевые слова: антропоним, христианское имя, фамильное название, адаптация.

Yashchuk L. Phonetic adaptation of the initial vowel in the Christian anthroponimikon of Zhytomyr Region of the XVI – XVII c.

The article is devoted to phonetic changes of the initial vowel Christian names and derivatives from them patronymic names and nomination connected with last name certified of Zhytomyr region archives of the XVI – XVII c. The investigation showed that the initial vowel [a], [je] turned into [o]; [a], [i] declined, and the Ukrainian language is not peculiar combination of several vowels at the beginning of the name [ia], [ie], [io], [iy], [ioa] are simplified.

Keywords: anthroponym, Christian name, nomination connected with last name, adaptation.